

II. MEŞRUTİYET’İN İLANINDA CEMİYET’İN MANASTIR MERKEZİ VE MİRALAY SADIK BEY’İN ROLÜ¹

Umut Depe²

Öz

Balkan Savaşları’na kadar Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan ve Makedonya bölgesinin üç büyük şehriden biri olan Manastır, aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Meşrutiyet mücadelesi verdiği önemli şehirlerden de birisiydi. Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti teşkilatlanması içinde yer alan bir heyet-i merkeziye bulunmaktaydı. Enver Bey’in gayretleriyle kurulan bu merkezin başkanlığına Manastır’da Üçüncü Ordu bünyesine bağlı, On Üçüncü Süvari Alay Komutanı Miralay Sadık Bey getirilmişti. Miralay Sadık Bey’in başkanlığındaki bu merkez, Meşrutiyet davasına olan inancı, çalışkanlığı ve gözü pekliği sayesinde Cemiyet’in en aktif merkezi olmuştur. Resneli Niyazi, Eyüp Sabri Beyler gibi Meşrutiyet kahramanları ile Çolak İbrahim Bey ve Atıf Bey gibi Cemiyet fedailerini bu merkezin emrinde, hareket etmişlerdir. Netice olarak Meşrutiyet topları Osmanlı topraklarında ilk kez bu şehirde atılmıştır. Bu çalışmada İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ve yürüttüğü II. Meşrutiyet hareketinin, Manastır’da nasıl örgütlenip çalıştığı, Miralay Sadık Bey’in ve Cemiyet’in Manastır merkezi tarafından yapılan faaliyetlerin önemi, yöntemi ve Meşrutiyet’in yeniden ilan edilmesine olan katkıları incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Manastır, Miralay Sadık Bey, Resneli Niyazi Bey.

THE BITOLA CENTER OF THE COMMITTEE AND THE ROLE OF MIRALAY SADIK BEY IN THE DECLARATION OF THE II. CONSTITUTIONAL RULING

Abstract

Until the Balkan Wars, Bitola, which was within the borders of the Ottoman Empire and one of the three major cities in the Macedonian region, was also one of the important cities where the Union and Progress Society fought for the Constitutional Monarchy. There was a central board affiliated to the Union and Progress Society here. Miralay Sadık Bey, Commander of the Thirteenth Cavalry Regiment affiliated to the Third Army in Bitola, was appointed as the chairman of this center, which was established through the efforts of Enver Bey. This center, headed by Miralay Sadık Bey, became the most active center of the Society thanks to his belief in the Constitutional Monarchy cause, his diligence and his courage. Constitutional Monarchy heroes such as Resneli Niyazi and Eyüp Sabri Bey and Society devotees such as Çolak İbrahim Bey and Atıf Bey acted under the command of this center. As a result, the Constitutional Monarchy cannons were fired for the first time in Ottoman territory in this city. In this study, it will be attempted to examine how the Committee of Union and Progress and the Second Constitutional Monarchy movement it carried out were organized and worked in Bitola, the importance and method of the activities carried out by Miralay Sadık Bey and the Bitola center of the Society, and their contributions to the re-declaration of the Constitutional Monarchy.

Keywords: II. Constitution, Committee of Union and Progress, Bitola, Miralay Sadık Bey, Resneli Niyazi Bey.

¹ Bu makale, 2024 yılında, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında, Prof. Dr. Nurgün Koç danışmanlığında hazırlanan “Miralay Sadık Bey’in Askeri ve Siyasi Hayatı (1860-1941)” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, umutdepe@hotmail.com, ORCID: 0009-0008-6266-1863.

Bu Yayına Atıfta Bulunmak İçin: Depe, U. (2025). II. Meşrutiyet’in ilanında Cemiyet’in Manastır merkezi ve miralay Sadık Bey’in rolü. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 5(1), 66-77.

DOI: 10.63233/kbuiibfdergisi.1673533

GİRİŞ

II. Meşrutiyet'i hazırlayan olay ve olguların başında, 1876 yılında ilan edilen Meşrutiyet'e rağmen, amacına ulaşamayan anayasa girişimi vardır. Batı ülkelerinde anayasa kavramı keyfilikten uzak, sınırlandırılmış ve özgürleştirilmiş bir düzeni temsil eden ulvi bir mana kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde de bu tür bir anlam kazanan anayasa hareketi Kanun-i Esasi ve şarta bağlanmış yönetim düzeni anlamına gelen Meşrutiyet kavramlarını doğurmuştur (Vatandaş, 2008: 48). Osmanlı aydınlarının bu kavramlar üzerinden verdiği mücadele 1876 yılında Meşrutiyet'in ilanı ile sonuçlanmıştır. 1878 yılında Sultan II. Abdülhamit'in Kanun-i Esasi'yi askıya alması ise Osmanlı Devleti'nin son dönemine damga vuracak olan ilk ve en büyük siyasi örgütün yani İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulmasına neden olmuştur. Sultan, birkaç yıl içinde bu oluşumu ülke sınırları içinde etkisiz hale getirmiş olsa da Cemiyet yurt dışı örgütlenmesiyle faaliyetlerini sürdürmüştür (Tunaya, 1989: 7).

Meşrutiyet'in tekrar ilanına giden süreçte diğer önemli bir gelişme ise Makedonya sorunu³ ile ilgilidir. Çok çeşitli etnik ve dini unsurların yer aldığı bir bölge olan Makedonya, Vilayet-i Selase olarak adlandırılan Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden oluşuyordu. Bölgede 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan ve 1885 Filibe İsyanıyla artan komitacılık faaliyetleri bölgeyi patlamaya hazır bir barut fıçısı haline getirmişti (Artuç, 2008: 45). 1902 yılında başlayan Makedonya ayaklanmaları sonucu bölgede, Avrupa devletlerinin talebi sonucu kurulan umumi müfettişlik, karma polis ve jandarma teşkilatı gibi yapılar ile adli ve mali ıslahatlar, bölgede yaygınlaşan komitacılık yöntemlerinin yerini dolduracak bir çözüm bulamamıştı (Koloğlu, 2005: 291).

Makedonya bölgesinde Osmanlı Devleti'nin karşısında Arnavut, Bulgar ve Rum unsurlar, milletlerarası desteği sağlamak ve uyruğu olmak istedikleri devlete bağlanmak amacıyla nüfuz mücadelesi veriyordu (Küçükılınç, 2018: 37). Makedonya'da böyle bir ortam mevcutken bölgede yaşayan Türk-Müslüman unsurlar da soruna müdahil olarak örgütlenme çalışmalarına başlamış ve zamanla sayıları artmıştır. Bu örgütlenmeler içinde en önemlisi ise 1906 yılında Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'dir. Bu hareket kısa sürede Makedonya ve Balkanlar içinde yayılmış, önce Manastır sonra ardı ardına, Üsküp, Drama, Ohri, Resne, Edirne ve Serez şubeleri ile teşkilatlanmıştır (İlkin ve Tekeli, 1980: 51).

Bölgede bulunan Üçüncü Ordu'ya mensup subaylar tarafından kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, yurt dışında bulunan siyasi mültecilerle temas kurmuş, yapılan görüşmelerin ardından 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında yurt içi ve yurt dışı muhalefetin birleştiği bir oluşum haline gelmiştir (Zürcher, 2020: 115). Bu oluşumun amacı ise, II. Abdülhamit yönetimini anayasa ve meclis ile sınırlamak, bu sayede toprak kayıplarını durdurup devleti kurtarmak, ayrıca hürriyet, eşitlik ve adaleti imparatorluğun bütün unsurları arasında tesis etmektir (Tansu, 2020: 35).

Söz konusu subayların II. Abdülhamit yönetimine kırgınlıklarını ve devrim için motivasyonlarını artıran başka birtakım nedenler de vardır. Bu subaylar, 1905 Rus İhtilali ve İran'da kurulan meşruti yönetimden etkilenmişler, ayrıca Rumeli topraklarında Avrupa müdahalesinin artması, zaten ulusçu bir ideolojiye sahip bu eğitilmiş subayların milliyetçi hislerinin yükselmesine sebep olmuştur. Bunların yanında Makedonya bölgesinde karşılaştıkları Avrupalı subayların, kılık kıyafet ve maddi durumlarının iyiliği, buna karşılık kendi maaşlarının azlığı ve düzensiz ödenmesi,

³ Makedonya bölgesinde Müslüman ve gayrimüslim nüfusu neredeyse yarı yarıyaydı. Hristiyan çoğunluk ise Bulgarlardan oluşuyordu. Bulgarlar 1897'den itibaren bölgenin kendilerine ait olduğunu öne sürerek bölgede yoğun bir komitacılık faaliyetine başlamışlar, diğer unsurları sindirerek Avrupa kamuoyuna propaganda usulleriyle seslerini duyurmaya çalışıyorlardı. Avrupa ise bu bölgenin er geç Osmanlı yönetiminden çıkacağını öngörüyor, bölgenin kaç bölüme ayrılacağı ve kimlere pay edileceği sorunu Batılı zihinleri meşgul ediyordu. Osmanlı Devleti ise bölgede egemenliğini devam ettirebilmek için asayişini sağlıyor görüntüsü vermeye çalışıyordu (Akşin, 2017:88-89).

terfi ve atamalarda rejime bağlı alaylı subaylara öncelik tanınması gibi göz ardı edilemeyecek detaylarda bulunmaktaydı (Akşin, 2017: 88-89).

Çalışmamızda bu meseleler içinde ortaya çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ve yürüttüğü II. Meşrutiyet hareketinin, Manastır'da nasıl örgütlenip çalıştığı, Miralay Sadık Bey'in ve Cemiyet'in Manastır merkezi tarafından yapılan faaliyetlerin önemi, yöntemi ve Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesine olan katkıları incelenmeye çalışılacaktır.

MİRALAY SADIK BEY

Miralay Sadık Bey⁴, II. Meşrutiyet ilan edildiğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır merkezinin başkanlık görevindeydi. Sadık Bey, Harbiye'den 1882 yılında süvari mülazımı olarak mezun olmuş, aynı okulda bir dönem süvarilik, kılıç talimi, Fransızca ve resim dersleri vermiş, Suriye ve Trablusgarp'ta çeşitli birliklerde görev aldıktan sonra Manastır'da bulunan Üçüncü Ordu'ya bağlı Onüçüncü Süvari Alay Komutanlığı'na tayin olmuştur (Bozkurt, 2022: 200).

O esnada tüm Makedonya bölgesinde olduğu gibi Manastır'da da İttihat ve Terakki mensubu subaylar aktif olarak siyasi faaliyetlerde bulunuyor, ordu-halk bütünleşmesini sağlayarak Cemiyet'e siyasal güç kazandırıyorlardı. Bu subaylar genç ve muhalif oldukları için "Jön Türk" olarak anılmışlardır. Bu subayların çoğu 1878-1883 gibi yakın bir zaman aralığında doğmuştur. Bu durum, aynı zamanda onların birbirlerini askeri okullardan ve ordu içinden tanıdıkları anlamına da gelmektedir. Zürcher, Sadık Bey'i Manastır'daki bu subaylar arasında "şaşırtıcı bir istisna" olarak tanımlamış ve Sadık Bey'i Manastır'daki subayların ağabeyi ve koruyucusu olarak göstermiştir (Zürcher, 2015: 158).

Cemiyet, alınan karar gereği binbaşı rütbesinin üstündeki subayları üyeliğe kabul etmiyordu. Bu uygulamadan Sadık Bey istisna edilmişti. Çünkü Sadık Bey, göreve başladığı andan itibaren Harbiye mezunu mektepli bir subay olması, yaşça olgunluğu, ağır başlı tavırları ve sakin tabiatı ile dikkat çekmiş, üstelik Saray'ın adamı olmadığını da çevresine ispatlamıştı. Bu nedenlerle Manastır'daki bütün subayların saygısını ve sevgisini kazanmıştı (Şakir, 2011: 79).

Miralay Sadık Bey'in Cemiyet'e alınışı hakkında Kâzım Karabekir hatıratında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Karabekir, Sadık Bey'den Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın şöhretli lideri diye söz ederek, kendi çabalarıyla Cemiyet'e alındığını söyler. Sadık Bey'i askeri makamında ziyaret ederek güven ve samimiyetini kazandığını, Fransızca felsefe kitapları okuyan Sadık Bey'e bir takım askeri eserler vererek mesleki konuda kendisini geliştirmesinin ileride lazım olacağını söylediğini belirtir. İkili ilişkilerinin olgunlaştığı anda ise Enver Bey'e giderek Cemiyet'e alınması hakkındaki kararını bildirdiğini ve Enver Bey'in de uygun gördüğünü kaydeder (Karabekir, 2011: 114).

Karabekir, daha sonraki görüşmelerinde Sadık Bey'i ikna etmek için aralarında geçen şu diyalogu aktarır:

"Sadık Bey'i ziyaretimde devletin ve milletin durumu hakkında hasbıhal ettik. Makedonya'da Türk olmayan unsurların faaliyetlerinin arkalarında duran devletler sayesinde arttığını ve o devletlerin askeri durumlarının bizden iyi olduğunu söyledikten sonra, halimiz ne olacak? Bu iş nereye varacak? Diye sordum. Sadık Bey ise cevaben, kurtuluş göremediğini ve kaçınılmaz sondan ülkeyi kurtaracak hiçbir kuvvetin olmadığını söyledi. Ben ise böyle bir kuvvet varsa katılır mısınız? Diye sordum. Bu kuvvetin istibdadı yıkıp meşrutiyeti ilan etmek için ordunun da içinde bulunduğu

⁴ Miralay rütbesiyle emekli olduğundan dolayı, tarihimizde Miralay Sadık Bey olarak bilinmektedir. Manastır'da Onüçüncü Süvari Alay Komutanlığı ve Cemiyet'in Manastır merkezi başkanlığı görevlerini yürüttüğü sırada ise kaymakam (yarbay) rütbesinde bulunmaktaydı (Gazel, 2022:1).

güçlü bir cemiyet olduğunu söyledim. Sadık Bey ise böyle saygın bir cemiyet varsa eğer, size olan güven ve samimiyetinden dolayı derhal girerim dedi. Daha sonra üyelik ve yemin merasimi ile ilgili ayrıntıları konuştuk.” Karabekir, Sadık Bey'in yemin merasiminin Nuri Bey'in evinde yapıldığını ve törene bizzat Enver Bey tarafından götürüldüğünü de eklemektedir (Karabekir, 2011: 115).

Enver Bey ise anılarında 1907 Nisanı'na kadar Manastır merkezini Kâzım Bey ile beraber idare ettiklerini, fakat işlerin artmasından dolayı zorlandıklarını ve bu sebeple Sadık Bey'in idare azası olarak Cemiyet'e alınmasını münasip gördüklerini söyler (Erdoğan, 1991: 72-73).

Miralay Sadık Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdikten sonra Manastır merkezinin başkanlığına atanmıştır.⁵ Sadık Bey, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar tedbirli bir ihtilalci gibi hareket etmiş, davası uğruna her türlü fedakârlığı göze alarak çalışmış ve bu suretle Cemiyet içinde büyük bir nüfuz sahibi olmuştur. Sadık Bey'in Meşrutiyet'e giden süreçte en büyük dayanak noktalarından birisi de Manastır'da yer alan avcı taburları teşkilatı olmuştur. Zira bu teşkilat, başlarındaki subaylar ile beraber Cemiyet'e girmiş olduklarından dolayı Sadık Bey'in emrinde hareket ediyorlardı (Asım, 1934).

Sadık Bey'in Manastır bölgesinde ve Cemiyet içinde nüfuzunun oluşmasında, bölgede o zamanlar etkili bir tasavvufi akım olan Melamiliğin de⁶ etkisi vardır. Sadık Bey'in Melami olması, Cemiyet'e ait fikirlerin mistik bir zihniyetle yayılmasında yardımcı olmuştur (Kuran, 1945: 162). Manastır şehrinde Arnavutlar ve Bektaşilerin çoğunluğu teşkil etmesi ve son dönem Melamiliğinin kurucusu Muhammed Nuru'l-Arabi'nin Manastır'a yerleşerek Melamiliği yaygınlaştırmasının da etkisi vardır. Bu sebeplerle Ordu içindeki Melami subaylar Sadık Bey'in etrafında yer almışlardır (Küçükkılınç, 2018: 125).

MANASTIR MERKEZİ'NİN FAALİYETLERİ

Cemiyet, Selanik'te örgütlenip güçlendikten sonra Üçüncü Ordu'nun görev mntıkasına giren Kosova ve Manastır vilayetlerinde de teşkilatlanma yoluna gitmiştir. Manastır örgütlenmesinde Enver Bey'in büyük rolü ve emeği vardır. Enver Bey'in bu konudaki en büyük şansı ise teşkilatlanma konusunda yetenekli bir isim olan Kâzım Karabekir ile birlikte çalışmış olmasıdır (Çavdar, 1991: 28).

Enver Bey hatıratında 1906 Eylül'ünde Selanik'te bulunduğu sırada, amcası Halil Bey vasıtasıyla Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nden haberdar olduğunu ve Hakkı Bey (Hâfız Hakkı Paşa) ile görüştüğünden sonra Cemiyet'e katıldığını söyler. Ardından Manastır'da bir şube kurup teşkilatlanmak maksadıyla harekete geçtiğini bunun için de işe en güvendiği arkadaşlarından başladığını belirtir. İlk olarak o sırada bölgede bulunan Erkân-ı Harb Reisi Hasan Bey'in muvafakatını aldığını ve ardından batarya komutanı Yüzbaşı Kâzım (Karabekir) Bey ile görüştüğünü ve bölgede Bulgarlar gibi çalışacak bir komite kurmayı teklif ettiğini aktarır. Üçünün birleşerek, program ve teşkilatlanma hususunda Selanik'ten Talat Bey'in destek ve talimatlarını alarak çalışmalara başladıklarını söyler (Cengiz, 1991: 61-64).

Kâzım Karabekir ise Manastır Merkezini “*rehberim*” dediği Enver Bey ile beraber kurduklarını doğrular. 30 Kasım 1906 tarihini ise Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Manastır Merkezi'nin

⁵ Manastır'da “Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti, Vilayet Heyeti Merkeziyesi” olarak çalışan ve bu adla beyanname yayınlayıp talimatlar gönderen bir oluşum vardı. Bu oluşumun merkez kadrosunda şu isimler vardır: Başkan: Süvari Kaymakamı Sadık Bey. Üyeler: Binbaşı Remzi Bey, Yüzbaşı Habip Bey, Topçu Üsteğmeni Yusuf Ziya Bey, Piyade Üsteğmen Tevfik ve Tercümanı Fahri Beyler (Aydemir, 1993:274).

⁶ Melamilik: IX. Yüzyılda Horasan'da ortaya çıkmış tasavvufi bir anlayıştır. XIX. yüzyıl sonlarında Nurül-Arabi tarafından kurulan üçüncü devre Melamiliği, Osmanlı elit tabakası içinde yayılmıştır (Ocak, 2014:815).

kuruluş tarihi olarak verir. Enver Bey ile beraber Selanik'te bulunan merkez-i umumiye bildirmek üzere, beş maddelik bir program tespit ettiklerini söyler (Karabekir, 2011: 85).

Karabekir, Cemiyet'in Manastır'da uygulayacağı çalışma prensiplerini ise üç madde ile şöyle özetler: *"Cemiyet üyeleri, kendisi gibi bildiği ve güvendiği herkesi cemiyete alacak. Manastır garnizonunda görev alan bütün subaylar arasında bir sevgi vücuda getirilecek. Genç subaylar tarafından bütün köyler aydınlatılıp bilgilendirilecek ve durumu kavrayabilecek kişiler cemiyete ithal edilecek"* (Karabekir, 2011: 322).

Manastır, uzun süreden beri Bulgar çetelerinin cirit attığı, komitacıların teşkilatlı yapıları ve faaliyetleriyle halk üzerinde olumsuz etkiler uyandırdığı bir vilayetti. Gerek çatışmalarda gerekse başka yöntemlerle ele geçirilen Bulgar çeteciler, ellerinde silah, bomba, komita kimliği gibi delillerle yakalandıklarında dahi, konsolosluk veyahut bağlı olduğu komita sayesinde serbest kalıyor ve tekrar komitacılık eylemlerine devam ediyordu (Şakir, 2014: 176). Bu ortam İttihatçıların da komitacılık eylemlerine yönelmesine yol açmıştır. Buradan hareketle denilebilir ki hukukun işlemediği bir düzen İttihatçı komitacılığı doğurmuş, İttihatçıları adaleti kendi kendilerine tesis etmeye zorlamıştır (Küçükılınç, 2018: 45).

Cemiyet'in teşkilatlanması ilerleyip önem kazanmaya başlayınca II. Abdülhamit bürokrasisi de karşı faaliyete geçip bölgeye hafiyeler göndermeye başladı. Cemiyet'in büyümesi ilk olarak Müfettiş-i Umumi Hüseyin Hilmi Paşa'nın dikkatini çekmiş *"Bulgar, Ulah ve Rum çeteleri yetmiyormuş gibi başıma bir de Müslüman çeteleri mi çıkacak"* diye çevresine serzenişte bulunarak, tahkikat için Kruşova'ya Polis Müfettişi Sami Bey'i yollamıştır. Bu sırada Cemiyet erkânı da harekâtı takip etmiş ve Sami Bey'in öldürülmesine karar vermişti. Bu karar, Sadık Bey tarafından gönderilen bir mülazım ile Kruşova'ya ulaştırılmış ve suikast görevi üçüncü avcı taburundan Müfreze Kumandanı İbrahim Bey'e (Çolak İbrahim Bey) verilmiştir. Polis Müfettişi Sami Bey, İbrahim Bey tarafından öldürülmüştür (Karabekir, 2011: 323-324). Bu girişim, bölgede istihbarat toplayarak Cemiyet üyelerinin isimlerini ve faaliyetlerini raporlayan Müfettiş Sami Bey'in Cemiyet'i deşifre etmesini engellemiş ve Meşrutiyet'e giden sürecin devamını sağlamıştır (Bilgin ve Kayabaşı, 2022: 1638).

Cemiyet'in faaliyetleri, tamamen komitacılık usulleriyle sınırlı değildi. Manastır ve çevresine dışarıdan düzenli olarak gazete getirtilememesi sebebiyle, bir matbaa kurulması ve o vakte kadar da el yazısı ile bir gazete yayımlanması Manastır heyet-i merkeziyesince kararlaştırılmıştı. Bu gazetenin ismi *"Neyyir-i Hakikat"* idi. Gazetenin metni ise Sadık Bey tarafından temize çekilmekteydi (Cengiz, 1991: 78). İhtilal gazetesi niteliği taşıyan bu gazete, hürriyet ve yenilik fikirlerinin geniş çevrelere yayılması için hizmet ediyordu (Simavi, 1979: 195). Meşrutiyet'in ilanından sonra da etkin bir şekilde yayınlarını sürdürdüğü anlaşılan bu gazetenin, Meşrutiyet'in ilan edildiği 23 Temmuz 1908'den önceki nüshalarına rastlanmamıştır (Nizamoglu, 2011: 102). İ.H.Uzunçarşılı, Neyyir-i Hakikat'in Meşrutiyet'in ilanından önce gizli olarak dokuz nüsha yayınladığını, sonrasında ise neşriyatını açık bir şekilde yaptığını belirtmiştir (Uzunçarşılı, 1956: 123). 30 Mayıs 1911 tarihli nüshasını incelediğimiz gazetenin üzerinde *"Tarih-i Tesisi: 8 Mart 1324"* (kuruluş tarihi: 21 Mart 1908) ibaresini gördüğümüzden bu tarihte kurulduğunu anlıyoruz.⁷

II. Meşrutiyet'in ilanına öncülük eden ünlü isimlerden biri olan Resneli Niyazi Bey de Manastır merkezine bağlıydı. Niyazi Bey, Harbiye mezunu olup Meşrutiyet'ten önce kolağası rütbesiyle Resne'de bulunan üçüncü tabur komutanlığına vekâleten bakmaktaydı (Uzunçarşılı, 1956: 107). Meşrutiyet'in ilanından sonra Hatırat-ı Niyazi adı altında anılarını yazmıştır. Niyazi Bey

⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), YB.021-115-8.

hatıratında, Meşrutiyet'e giden süreçte Manastır merkezi bünyesinde yaptığı faaliyetleri detaylı olarak vermektedir

Daha çok komitacı faaliyetleriyle bilinen Niyazi Bey'in Manastır çevresinde yer alan Debre, Ohri, Resne, İstroga ve Prespe kasabalarına ve bu mıntıkada yer alan Hristiyan köylerine dağıtılmak üzere Bulgarca yazdığı bir beyanname dikkat çeker. Niyazi Bey beyannamesinde özetle; Makedonya halkına yardım vaadinde bulunan Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan devletlerinin amacının bölge halkını birbirine düşürmek olduğunu söyler. Ülkede kötü gidişatın sorumlusu olarak istibdat idaresini gösteren Niyazi Bey, hürriyetin ardından bütün azınlıkların din ve ırk farkı olmadan kardeşlik ve adalet ile bir arada yaşayacağını garantisini verir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de bu gaye ile kurulduğunu söyler. Niyazi Bey beyannamesinin kimi yerlerinde ise bu vatanın kendilerine ait olduğunu, dışarıdan karıştırmak isteyenlere destek verenlerin pişman olacağını, başka gayelere kapılanlara müsaade edilmeyeceğini ve bu dava için ölmeye hazır olduklarını da tehditvari sözlerle belirtir (Niyazi Bey, 2020: 132-134). Niyazi Bey, yayınladığı beyannameyi Manastır merkezine de göndermiş ve cevaben girişimin yerinde olduğu, kalp kazanmak ve amaçlarını ifade etmek açısından çok münasip bir hareket olduğuna vurgu yapılmıştır (Niyazi Bey, 2020: 142).

Manastır merkezinin faaliyetleri içinde diplomatik girişimler de bulunmaktaydı. Niyazi Bey'in aktardığına göre, Reval'de İngiltere Kralı ve Rus Çarı'nın Osmanlı Devleti'nin parçalanması için bir görüşme yaptıkları duyulmuş ve Cemiyet'in iç siyasetteki gücünü göstermek amacıyla Manastır'daki konsolosluklara Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Manastır merkezi imzalı bir beyanname verilmiştir. Bu beyanname: Öncelikle veriliş amacı olarak Makedonya'nın sorunlarını ve gerçeklerini arz etmek, çözüme gidecek yolları belirtmek olduğu yazar. Yabancı devletlerin takındığı tavır ve gösterdiği çözüm yollarının ise uygulanması imkânsız yöntemler olduğu belirtilir. Bu durumda kendi vatanlarının sorunlarını ve çözümlerini en iyi kendilerinin bileceğini ve söz söylemeye ancak kendilerinin hakkı olduğu vurgulanmıştır (Niyazi Bey, 2020: 74).

1908 yılının ortalarına gelindiğinde Cemiyet, Selanik ve Manastır merkezlerinin faaliyetleri neticesinde örgütlenmesini tamamlamış olmasına rağmen, II. Abdülhamit'in karşısına çıkmak için şartların henüz olgunlaşmadığını düşünüyordu. Onları devrim için harekete geçiren olay ise 1908 Haziran'ında gerçekleşen Reval Görüşmeleri olmuştur. Reval'de İngiltere ve Rusya arasında yapılan bu görüşme, aslında Almanya'ya karşı birleşmek için aralarındaki sorunları çözmeye yönelikti. Bu bağlamda Makedonya sorununun da yabancı denetimini esas alacak şekilde çözülmesi gündeme gelmiştir (Zürcher, 2020: 116). Cemiyet ise bu gelişmeler üzerine harekete geçmeye karar vermişti. Zira onlara göre, Makedonya'ya yapılacak bir yabancı müdahalesi hem İmparatorluğun bölünmesine yol açacak hem de Cemiyet'in bölgedeki eylemlerini sürdürmesine engel olacaktı. Bu düşünceden hareketle başlayan olaylar bir devrime dönüşecek ve bunun fitili ise Resne'de Niyazi Bey tarafından ateşlenecekti (Kansu, 2002: 121).

Niyazi Bey, Resne'den yaklaşık yüz elli kişilik silahlı birlikle dağa çıkarak ihtilali başlatmıştır. Niyazi Bey hatıratında 28 Haziran 1908'de harekete geçmeye karar verdiğini, konuyu ilk olarak bulunduğu bölgedeki hükümet yetkililerine açtığını ve kendilerine *"daha önce Avusturya ile kozunu paylaşan Rusya, bu sefer de İngiltere ile anlaşmıştır. Bu sebeple vatan büyük bir tehlike altındadır."* Diyerek durumun vahametini belirttiğini aktarır (Niyazi Bey, 2020: 91). 3 Temmuz Cuma günü yola çıkmayı kararlaştırdıklarını ve Manastır merkezini bu karardan haberdar ederek gerekli izin ve desteği istediklerini söyler (Niyazi Bey, 2020: 95). Manastır'dan beklenen haber gelince, belirttiği tarihte, herkesin Cuma namazında bulunduğu bir vakitte dağa çıkmak için yola koyulduklarını belirtir (Niyazi Bey, 2020: 103). Niyazi Bey aynı gün Yıldız Sarayına, Rumeli Umumi Müfettişliğine, Manastır Valiliğine, Jandarma Alay ve Tabur Komutanlığına ve Resne Nahiye Müdürlüğüne, hürriyetin ilan edilmesini isteyen beyannameler göndermiştir (Niyazi Bey, 2020: 109).

Resneli Niyazi Bey'in isyana kalkıştığı haberinin payitahta ulaşmasıyla II. Abdülhamit, meşrutiyet hareketinin tahmininden daha çok ilerlediğini anladı. Tarihçi kimliğiyle de bilinen Gazeteci Samih Nafiz Tansu'nun aktardığına göre, isyan haberi saraya ulaştığında II. Abdülhamit Rumeli Müfettiş-i Umumisi Hüseyin Hilmi Paşa'ya telgraf çekerek Cemiyet'in gerçek kuvvetini sormuştur. Gelen cevap ise şu olmuştur: *"arz ederim ki, bu bölgede benden başka herkes İttihatçıdır"* (Tansu, 2020: 36). Sultan, daha evvel Rumeli'deki karışıklıkların sınırlı bir grup tarafından yapıldığını ve bu faaliyetlerin istihbarat ve müfettişlik faaliyetleriyle giderilebileceğini düşünmüştü. Şimdi ise olayın büyüklüğü ve orduya başvurulması gerektiği anlaşılmıştı. Bunun için Makedonya'da bulunan ve en sadık paşalarından biri olan Şemsi Paşa'ya elindeki bütün olanaklarıyla isyanı bastırmasını emretmişti (Ahmad, 1999: 22).

Şemsi Paşa, II. Abdülhamit yönetimine bağlı, saygınlığı ve gücü bulunan alaylı bir paşaydı. Ayrıca padişah tarafından geniş yetkilerle donatılmıştı. Kâzım Karabekir, Şemsi Paşa'dan *"Cemiyet'in bir numaralı düşmanı"* olarak söz ederek, *"Eğer bu gelişinde cemiyetimize karşı ufacık bir hareketi görülürse Manastır mıntıkasında yok edilmesi için tertibat alacaktık"* demişti (Karabekir, 2011: 125). Şemsi Paşa'nın olası başarısı Cemiyet için çok fena sonuçlar doğuracak, Niyazi, Enver ve Sadık Beyler başta olmak üzere lider kadronun da hayatını tehlikeye sokacaktı. Nitekim Şemsi Paşa'nın Selanik'ten Manastır'a doğru hareket ettiği haber alınınca Cemiyet mensupları Manastır'ın dört tarafına dağıldılar. Şehirde Şemsi Paşa ve Saray aleyhinde büyük bir propaganda başladı. Bu propagandalarda Cemiyet'in nasıl bir gaye takip ettiği, Resneli Niyazi Bey'in sırf vatani kurtarmak için nasıl isyan ederek dağa çıktığı ve buna mukabil hükümetin nasıl inkılâp hareketlerini engellemeye teşebbüs ettiği vurgulanıyordu (Ragıp, 1935, 2 Temmuz).

Şemsi Paşa'ya karşı hiçbir şey yapılamayacağını gören Manastır merkezi başkanı Sadık Bey, hâlihazırda inkılâp için Şemsi Paşa'nın öldürülmesini en çok isteyenlerden biriydi ve bunun için fedai arayışına girmişti (Küçükılınç, 2018: 92). Dönemin yakın tanıklarından Gazeteci Yazar Mustafa Ragıp Bey, olayın üzerinden henüz otuz sene geçmeden 1935 yılında yayınladığı tefrikasında Sadık Bey'in girişimlerini şöyle anlatır:

"Sadık Bey, Cemiyet merkezinin uğraşları ve duvarlara yapıştırdığı beyannamelere rağmen Şemsi Paşa'nın öldürülmesi için fedai bölüğünden hiç kimsenin bu tehlikeli işe talip olmadığını görünce Nezir Bey'i yanına çağırdı. Ve genç teğmene katı bir tavırla şu emri verdi: Şemsi Paşa yoldadır. Bir fedai bul yahut kendin teşebbüs et! Paşa, yarın sabah mutlaka temizlenmelidir! (...) Nezir Bey, aynı zamanda hem kendi kumandanı hem de cemiyetin reisi vaziyetinde bulunan Sadık Bey'in bu emrine hiç itiraz etmeksizin itaat etti. Nezir Bey'in Manastır'dan ayrılmasından dört saat sonra Şemsi Paşa Manastır da vurulmuştu" (Ragıp, 1935, 21 Temmuz).

Şemsi Paşa, 7 Temmuz sabahı geldiği Manastır'da Yıldız Saray'ı ile muhaberat etmek için girdiği postanenin kapısında, Cemiyet tarafından görevlendirilen genç bir zabıt olan Mülazım Atıf (Kamçıl) Bey tarafından vurularak öldürülmüştü (Tansu, 2020: 35). Aynı gün Manastır Valisi Hıfzı Bey, Şemsi Paşa'nın vurulduğunu, on beş dakika içinde vefat ettiğini ve suikastı gerçekleştirenin etrafta Şemsi Paşa'nın maiyetinde bulunan askerler ve diğer zabitan bulunduğu halde yakalanamadığını, Dâhiliye Nezareti'ne telgrafla bildiriyordu.⁸

Bu hadise aslında Cemiyet tarafından çaresizlikle atılan tehlikeli bir adımdı. Çünkü ordu mensubu bir Osmanlı paşasını öldürmek, müfettiş veya saray hafiyesi öldürmek gibi basit bir komitacılık eylemi değildi. Fakat her şeye rağmen oynanan kumar kazanılmıştı. Saray açısından bu önem ve yetkilerdeki bir paşanın suikasta kurban gitmesi büyük bir çöküntü ve ümitsizlik yaratırken, Cemiyet'te büyük bir moral ve motivasyon kaynağı olmuştur. Feroz Ahmad'a göre eğer Şemsi Paşa

⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH. ŞFR. 402.17.001.

bu suikasttan kurtulup Resneli Niyazi'nin üzerine gidebilseydi, isyanı kolaylıkla bastırarak güce sahipti (Ahmad, 1999: 22).

8 Temmuz akşamı Manastır merkezi, bir toplantı yaparak Atıf Bey'in yaptığı fedakârlık karşısında bütün Cemiyet'in şükran duygularının ifade edilmesine karar verir ve Sadık Bey Atıf Bey'e hitaben bir teşekkür mektubu yazar. Bu mektupta Sadık Bey, *"Büyük Fedai Kardeşimize"* başlığıyla şunları yazmıştır:

"Senin ismini yazmaktan şimdilik sakınıyoruz. Zaruri olarak bir müddet seni gizlemeye mecburuz. Allah'ın izniyle yakın bir zamanda bu millet, hürriyetini elde edince, senin makamın; milletin kalbi olacaktır (...) Hayatta iken milletin kendi eliyle yapacağı heykelini görecektir, bütün ümmetin bütün fertlerinin, senin önünde göstereceği sevgi, saygı ve teşekkürü kabul edeceksin. Sen, görevini yerine getirdin. Millet bu vakitten sonra senden artık bir vazife beklemeye (...). Asil kalbin rahat ve huzur içinde olsun. Millet sana karşı gelecek olan taarruzun karşısındadır. Ne dilersen ne arzularsan hepimiz canımız ve başımız üzere yerine getirmeye hazırız (...) Kardeşlerin kemali muhabbetle gözlerinden öperim" (Ragıp, 1935, 22 Eylül).

Şemsi Paşa'nın öldürülmesi, II. Abdülhamit'i önemli bir adamından yoksun bırakan bir darbe ve Niyazi Bey'i takibattan kurtararak Cemiyet'e nefes aldırarak önemli bir olay olsa da tek başına Meşrutiyet'in ilanını sağlayacak bir vaka değildi. Zira II. Abdülhamit henüz pes etmemiş, İttihatçı isyanını bastırmak için Şemsi Paşa'nın yerine Müşir Osman Paşa'yı Manastır'a göndermiş, aynı anda Selanik'e de asker sevkine başlamıştı. Bununla beraber Makedonya'nın üç büyük şehri olan Selanik, Manastır ve Kosova'da bulunan er ve subaylara bir nasihat heyeti göndermişti. Bu hamlelere karşılık Cemiyet de boş durmamış, üye alımını hızlandırarak kuvvetlenmeye devam etmiştir. Gönderilen nasihat heyeti ise dinleyici bulamamıştır (Uzunçarşılı, 1956: 111).

Maktul Şemsi Paşa'nın yerine vazifelendirilen Müşir Osman Paşa, 12 Temmuz'da Manastır'a gelmiş, fakat karşısında silah arkadaşlarının üzerine gitmek istemeyen emir dinlemez askerler ve güçlü bir İttihatçı organizasyonu bulmuştu. Diğer yandan II. Abdülhamit taraftarı yerel yöneticiler ise moralsiz ve ümitsizdi (Ahmad, 1999: 25). Bunun üzerine Osman Paşa şiddet kullanmadan, af ilan etmek gibi yumuşak usullerle Cemiyet'i dağıtmak, ayrıca Manastır'da bulunan Cemiyet yanlısı birlikleri Ohri tarafına sevk etmek istedi. Fakat yapmak istedikleri Cemiyet'in gözünden kaçmamıştı. Paşa'nın öldürülmesini isteyen fedailer bulursa da bu sefer suikast yerine kaçırılarak dağa kaldırılmasına karar verilmişti (Uzunçarşılı, 1956: 112).

Manastır merkezi tarafından bu iş için görevlendirilen Niyazi Bey, o sırada Eyüp Sabri Bey'in emrinde olan Ohri Milli Taburu'nun komutasını alarak Manastır'a gelmiş ve Müşir Osman Paşa'yı bulunduğu ikametgâhından alarak Resne'ye götürmüştür. Niyazi Bey, hatıratında Eyüp Sabri Bey ile beraber gerçekleştirdikleri bu olayı şöyle anlatır: *"Osman Paşa'nın evinden alınıp götürülmesi hakkında Cemiyet'in kararlaştırdığı plan elime ulaştı ve okuyup anlaşıldıktan sonra Manastır merkezinden gelen görevli zabıtların kılavuzluğu ile tatbikine geçildi.(...)Önce telgraf telleri kesildi, hükümet konağı kuşatılıp ele geçirildi.(...) Paşa'nın konağında nöbet tutan askerlerin silahlarını aldık.(...)Osman Paşa'ya ulaştığımızda kendisini saygıyla selamlayıp, Resne'ye götürerek misafir edeceğimizi söyleyerek elimizde bulunan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Manastır Merkezi imzalı mektubu kendisine verdik"* (Niyazi Bey, 2020: 233-234).

Bu arada Makedonya'nın her tarafındaki Cemiyet üyeleri II. Abdülhamit'in anayasayı tekrar yürürlüğe koyması için Saray'a telgraflar gönderiyordu. Bilhassa Manastır merkezinden gönderilen telgraflar artık ultiatom niteliği kazanmıştı. Zira Makedonya'nın en güçlü garnizonuna sahip olan ve Cemiyet'in kontrolünü elinde tutan Manastır merkezi, talepleri 26 Temmuz'a kadar karşılanmazsa elindeki güçleri İstanbul'a yürütmekle tehdit ediyordu. Padişah için artık seçenek kalmamıştı (Zürcher, 2015: 49). Uzunçarşılı, bu telgraflardan birinde Cemiyet'in Padişah'a tehdit olarak, istekler

yerine getirilmezse kendisinin yerine veliahda biat edileceği uyarısını yaptığını belirtmektedir (Uzunçarşılı, 1956: 121). Niyazi ve Eyüp Sabri Beylerin Müşir Osman Paşa'yı Resne'ye götürmelerinin ertesi günü 23 Temmuz 1908 tarihinde Cemiyet, bütün kamu yönetimini ele geçirerek Manastır'ın asker, sivil bütün halkı ile Meşrutiyet'i ilan etmiştir (Uzunçarşılı, 1956: 120).

MEŞRUTİYET'İN YANSIMAYAN YANKILARI

Manastır'da 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen Meşrutiyet, aynı gün birkaç saat arayla Üsküp, Köprülü, Serez ve Preşova gibi diğer kasabalarda da ilan edilmiştir. Cemiyet'in karargâhı ve ideolojik merkezi olarak ilk teşkilatlanmasının yapıldığı şehir olmasına rağmen, Selanik'te 24 Temmuz'da ilan edilmiştir. Selanik aynı zamanda Meşrutiyet'in ilan edildiği son önemli Makedonya şehri olmuştur. Selanik merkezi aslında 27 Temmuz'da Meşrutiyet'i ilan etme kararı almış, fakat Manastır'da işlerin bu kadar hızlı gelişeceğini öngörememişti (Ahmad, 1999: 27-28).

Cemiyet'in Manastır merkezinin başında bulunan Sadık Bey, başta Şemsi Paşa suikastı ve Müşir Osman Paşa hadisesi gibi kilit öneme haiz hadiseleri organize etmiştir. Bunun yanında Saray'a isyan ve tehdit telgrafları gönderen, etrafa beyannameler yazıp yayınlatan ve Meşrutiyet toplarını Selanik'ten evvel Manastır'da attıran da Sadık Bey ve başında bulunduğu Manastır merkezidir (Hilmi, 2022: 189).

Hatıratlara ve Meşrutiyet Dönemi'ni inceleyen eserlere bakıldığında, Sadık Bey'in ve Manastır merkezinin Meşrutiyet'in ilanındaki rolü, kendisini yakından tanıyan dönem tanıkları ve hayatını dikkatle tetkik etmiş yazarlar tarafından da önemle vurgulanmıştır.

Meşrutiyet kahramanlarından Resneli Niyazi Bey, hatıratında Sadık Bey ile Debreli Zülnun Bey vasıtasıyla tanıştığından bahsederek şöyle der: *"Bana Manastır merkezi adına emir veren, hareketlerimi takip eden, istikamet veren kimlerdi? Onların emirlerini yapıyordum, ama onları tanııyordum. Bana bu emirleri verip hadiseleri hazırlatan ve başarıya ulaştıranları görmeyi, kendilerini tebrik etmeyi candan, gönülden istemekteydim (...) Bu duygularla Vilâyet İdare Heyetinden bana kılavuzluk eden Süvari Yüzbaşı Debreli Zülnun Bey'e gittim. (...) Bana Sadık Bey'den kılıcı kadar kuvvetli bir kalemi olan, en mühim tebliğleri, emirleri, planları yapan kişi olarak bahsetti. (...) Daha sonra yanına götürdü. Ben, o büyük adamın, elini sakalını öptüm"* (Niyazi Bey, 2020: 268-269)

Sadık Bey, Meşrutiyet'in ardından büyük şöhret bulmuştur. Bu şöhret yazılı eserlere de yansımış, 1913 yılında yazılan bir risalede Sadık Bey'in kahramanlıklarından bahsedilmiştir. Eserde Sadık Bey'den Reval'in karayazılarına karşı (Reval Görüşmeleri'ne atıfta bulunarak) yazılan beyannamelerle koca bir milletin saadeti ve selameti için çalışan büyük kalpli Türk süvari zabiti olarak bahsedilmiştir (Kâmil, 1913: 13). Yazar, eserini *"Başta Miralay Sadık Bey olduğu halde yaşasın Hürriyet ve İtilafımızın ve İttihat Terakkimizin muhterem kahramanları"* cümlesiyle sonlandırmıştır (Kâmil, 1913: 16).

Telif eserlere bakıldığında ise Sadık Bey hakkında Gazeteci-Yazar Hasan Amca şunları söyler: *"II. Abdülhamit'i dize getiren olayların merkezi Manastır'dı. Buradaki isyan hareketlerine yön veren ve idare eden ise Sadık Bey'dir"* (Kabacalı, 1995: 97). Şevket Süreyya Aydemir ise Sadık Bey'den *"Cemiyet'in Manastır merkezi başkanı ve bu cemiyetin en kudretli adamı olan ve hatta Meşrutiyet'i fiilen kendi komitesinin kararıyla her yerden önce, Manastır'da ilan edip işi bir oldubitti haline getiren kişi"* olarak bahseder (Aydemir, 1994: 163). Celal Bayar ise Sadık Bey için *"Meşrutiyet'in tipik bir simasıydı. Manastır'da bulunduğu zaman Meşrutiyet'in ilanında takdire değer hizmetleri olmuştur"* der (Bayar, 1997: 56). Lütfi Simavi anılarında Sadık Bey'e *"Meşrutiyet'ten önce çıkardığı gizli ihtilal gazetesiyle hürriyet fikirlerinin yayılmasını sağlayan ve Manastır'da yüz bir pare top atışıyla Hürriyet'in Beşiği diye anılan Selanik'ten önce Meşrutiyet'i"*

ilan eden Hürriyet Kahramanı” satırlarını ayırmıştır (Simavi, 1979: 195). Ahmet Bedevi Kuran ünlü eserinde Meşrutiyet inkılabının Cemiyet'in Manastır merkezinin cüret ve cesaretiyle başarıldığını belirtmiştir (Kuran, 1945: 253). Zürcher, Sadık Bey'in özgeçmişini verirken kendisinden, “1907-1908 yıllarında başkanlığını yaptığı Manastır şubesinin başında II. Meşrutiyet'in ilanında önemli bir rol oynadı” sözleriyle bahsetmiştir (Zürcher, 2020: 447).

Meşrutiyet'in ilanı için, ilk isyan hareketinin Manastır mıntıkasında başlaması, devamı uğruna Şemsi Paşa'nın Manastır'da ortadan kaldırılması, II. Abdülhamit'e en etkili telgrafların Manastır'dan çekilmesi ve sonuç olarak da Meşrutiyet'in ilk olarak Manastır'da ilan edilmesi Sadık Bey'e büyük bir gurur vermişti. Sadık Bey bu kahramanlık hisleriyle Cemiyet'in genel merkezinin başına geçmek veyahut Cemiyet yönetiminde söz sahibi olmak istemişti. İşte o andan itibaren Selanik merkezi ile Sadık Bey arasında, bir anlaşmazlık başlamış, bir ikilik durumu ortaya çıkmıştı (Şakir, 2011: 60).

Bu durum zamanla Sadık Bey'i Cemiyet içerisinde muhalif hareketlere sevk etmiştir. Sadık Bey önce Cemiyet içerisinde Masonluk Layihası, Hizb-i Cedit Hareketi gibi girişimlerde bulunmuş, Cemiyet üyeliğinden ve askerlikten ayrıldıktan sonra siyasete atılarak İttihat ve Terakki karşıtı bütün muhalefetin bir araya geleceği, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın lider kadrosunda yer almıştır. İttihatçı karşıtlığına dayanan muhalif kimliği, Sadık Bey'in Millî Mücadele Hareketi'ne bakış açısını da belirlemiştir. İngiliz dostluğuna ve Damat Ferit'in Millî Mücadele karşıtı politikalarına hem fikren hem de fiilen destek veren Sadık Bey, Cumhuriyet'in ilanının ardından genel aftan muaf tutulan Yüzellilikler adı verilen kara listeye girerek vatandaşlıktan çıkarılmış ve on dokuz yıl Romanya'da sürgün hayatı yaşamıştır. Meşrutiyet'in ardından, Sadık Bey'in Cemiyet içinde ve dışında muhalefete başladığı ve Millî Mücadele'ye karşı geldiği günden bugüne kadar da Meşrutiyet için yaptıkları unutulmuştur.

SONUÇ

Manastır, Makedonya bölgesinin önemli bir şehri ve Üçüncü Ordu'nun da merkezi olması dolayısıyla Cemiyet, Selanik'in ardından burada da bir merkez kurarak teşkilatlanmıştır. O sırada şehre atanan Miralay Sadık Bey, çevresine ve Manastır merkezini kuran Enver ve Kâzım Bey gibi isimlere kendisini ispatlamış, Cemiyet'e alınarak Manastır merkezinin başına getirilmiştir.

Manastır merkezi, bölgede birçok komitacılık faaliyetlerinde bulunmuştur. Manastır merkezi bünyesinde hareket eden Çolak İbrahim Bey, Atıf Bey, Eyüp Sabri Bey ve bilhassa Resneli Niyazi Bey'in girişimleri meşrutiyet için önemli dönüm noktaları olmuştur. Bunlardan en önemlisi şüphesiz Niyazi Bey'in bir tabur askerle dağa çıkması suretiyle bölgeye gönderilen ve Padişah'ın en güvendiği adamlarından biri olan Şemsi Paşa'yı ortadan kaldırmak olmuştur. Manastır merkezinin faaliyetleri komitacılık usulleriyle sınırlı kalmamış Bulgar köylerine Bulgarca beyanname dağıtmak gibi sosyolojik, gazete çıkarmak gibi ideolojik, konsolosluklarla yazışmak gibi diplomatik faaliyetlerde de bulunmuştur. Bu faaliyetlere yön veren ise Miralay Sadık Bey'dir.

II. Meşrutiyet'in ardından başlayan Meşrutiyet Dönemi'nde Selanik kadrosu başta Enver Bey ve Talat Bey gibi isimlerle, Meşrutiyet şöhretine ve ülke yönetimine sahip olmuştur. Manastır şehri ise yöneticisiyle, eriyle, subayıyla, halkıyla, esnafıyla Meşrutiyet için savaşmış fakat başarıları Selanik şehri ve kadrosunun gölgesinde kalmıştır. Miralay Sadık Bey ise askeri kariyerinin ardından giriştiği siyasi maceralarında hatalar yapmış olsa da bu onun en az Enver Bey ve Niyazi Bey kadar “*Meşrutiyet Kahramanı*” olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1999). *İttihat ve Terakki 1908-1914*. İstanbul: Kaynak.
- Akşin, S. (2017). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge.
- Artuç, N. (2008). II. Meşrutiyet'in ilanı. *Doğu Batı: II. Meşrutiyet "100. Yıl"*, 1(45), 65-82.
- Asım, M. (1934, 28 Nisan). Korku ve Kıskaçlık. *Vakit*, 5.
- Aydemir, Ş. S. (1993). *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa birinci cilt (1860-1908)*. İstanbul: Remzi.
- Aydemir, Ş. S. (1994). *Tek adam Mustafa Kemal birinci cilt 1881-1919*. İstanbul: Remzi.
- Bayar, C. (1997). *Ben de yazdım: milli mücadeleye gidiş 2. cilt*. İstanbul: Sabah.
- Bilgin, T. & Kayabaşı, M. (2022). Milli mücadele kahramanlarından albay Çolak İbrahim Bey. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan), 1633-1687.
- Bozkurt, C. (2022). Türk siyasetinde miralay Sadık Bey (1860-1941). *Türk Dünyası Araştırmaları*. 258(131), 199-214.
- Cengiz, H. E. (1991). *Enver Paşa'nın anıları (1881- 1908)*. İstanbul: İletişim.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), YB.021-115-8.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH. ŞFR.402.17.001
- Çavdar, T. (1991). *İttihat ve Terakki*. İstanbul: İletişim.
- Gazel, A. A. (2022). Miralay Sadık Bey (1860-1941). *Atatürk Ansiklopedisi*.
- Hilmi, F. A. (2022). *Muhalefetin iflası*. İstanbul: Büyüyenay.
- İlkin, S. & Tekeli, İ. (1980). İttihat ve Terakki hareketinin oluşumunda Selânik'in toplumsal yapısının belirleyiciliği. O. Okyar & H. İnalçık içinde, *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi* (s. 1-65). Ankara: Meteksan.
- Kabacalı, A. (1995). *Bir ihtilalcinin serüvenleri: doğmayan hürriyet ve yarıda kalan ihtilal*. İstanbul: Engin.
- Kâmil, S. (1913). *Miralay Sadık Bey ve yeni çıkan fırka münasebetleriyle şanlı Türkler kahraman Osmanlılar*. İstanbul: Yeni Osmanlı.
- Kansu, A. (2002). *1908 devrimi*. İstanbul: İletişim.
- Karabekir, K. (2011). *İttihat ve Terakki cemiyeti*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Koloğlu, O. (2005). *Abdülhamid gerçeği*. İstanbul: Pozitif.
- Kuran, A.B. (1945). *İnkılap tarihimiz ve jön Türkler*. İstanbul: Tan.
- Küçükılınç, İ. (2018). *Jön Türklük ve Kemalizm kısıcında ittihadçılık*. İstanbul: Historia.
- Niyazi Bey, R. (2020). *Hürriyet kahramanı Resneli Niyazi hatıratı*. Ankara: Panama.
- Nizamoğlu, Y. (2011). 10 Temmuz inkılabının birinci yıldönümünde Neyyir-i Hakikat Gazetesinin yayınladığı mecmua üzerine. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 30, 99-126.
- Ocak, A. Y. (2014). Türkiye tasavvuf tarihi yazıcılığında melamiler: yaklaşımlar, katkılar, sorunsallar. *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe İsmail E. Erünsal'a Armağan 2.cilt*. (s. 807-830). İstanbul: Ülke.

- Ragıp, M. (1935, 2 Temmuz). Meşrutiyetten Önce Manastırda Patlayan Tabanca. Akşam, 6.
- Ragıp, M. (1935, 21 Temmuz). Meşrutiyetten Önce Manastırda Patlayan Tabanca. Akşam, 6.
- Ragıp, M. (1935, 22 Eylül). Meşrutiyetten Önce Manastırda Patlayan Tabanca. Akşam, 6.
- Simavi, L. (1979). *Osmanlı sarayının son günleri*. İstanbul: Hürriyet.
- Şakir, Z. (2011). *Hürriyet ve İtilaf nasıl doğdu nasıl yaşadı nasıl battı*. İstanbul: Akıl Fikir.
- Şakir, Z. (2014). *İttihat ve Terakki nasıl doğdu I*. İstanbul: Akıl Fikir.
- Tansu, S. N. (2020). *İki devrin perde arkası*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat.
- Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye'de siyasal partiler cilt III: İttihat ve Terakki: bir çağın bir kuşağın bir partinin tarihi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1956). 1908 yılında ikinci meşrutiyetin ne suretle ilan edileceğine dair vesikalar. *Belleten*, 20(77), 103-174.
- Vatandaş, C. (2008). Türkiye'nin batılılaşma süreci ve II. Meşrutiyet'i hazırlayan şartlar. A. Öz içinde, *Yüzüncü yılında II. Meşrutiyet* (s.11-64). İstanbul: Pınar.
- Zürcher, E.J. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Atatürk Türkiye'sine bir ulusun inşası: jön Türk mirası*. Ankara: Akıl Çelen.
- Zürcher, E. J. (2020). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim.